

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Ю. М. Комар*

ІННОВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО ВПЛИВУ НА ІНТЕГРУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ-УПРАВЛІНЦІВ В БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС

В умовах приєднання України до Болонського процесу підвищуються вимоги до якості оцінки знань, умінь і навичок студентів державно-управлінських спеціальностей (державних службовців, керівників державних установ усіх рівнів тощо), бо саме набуті ними загальні і професійні якості в значній мірі будуть впливати на ефективність функціонування і перспективи розвитку державних органів влади в основних сферах управління.

В умовах входження системи вищої освіти України до Болонського процесу значне місце відводиться адаптації традиційної системи оцінки знань студентів до загальноєвропейської системи контролю. Для вирішення цієї проблеми Міністерством освіти і науки України у 2003-2005 роках був проведений широкомасштабний експеримент щодо впровадження кредитно-модульної системи в національний простір вищої школи, в якому брали участь 50 провідних ВНЗ III-IV рівнів акредитації різних напрямів підготовки. Також проведений цикл науково-практичних конференцій¹ і видана низка наукових і навчально-методичних праць з цієї проблеми².

За підсумками експерименту і науково-практичних конференцій встановлено, що запровадження європейської кредитно-модульної системи контролю знань має

© Комар Ю. М., 2007

* професор Донецького державного університету управління, кандидат економічних наук, доцент

¹ Болонський процес в дії: Матеріали Круглого столу, проведеного Інститутом вищої освіти АПН України та редакцією тижневика "Освіта" (травень 2004 р. — лютий 2005 р.) / За ред. О. С. Коваленко, В. І. Корольова. — К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2005. — 98 с.; Болонський процес як засіб інтеграції і демократизації європейської вищої школи: Тематична збірка для професорсько-викладацького складу. — К.: КНЕУ, 2005. — 234 с.

² Вища освіта України і Болонський процес: Навч. посібн. / За ред. В. Г. Кременя. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2004. — 384 с.; Вища школа України і Болонський процес Робоча програма та методичні рекомендації до організації самостійної роботи для студентів і магістрів всіх спеціальностей / Укл Б. І. Хорошун, О. М. Явлінська. — К.: НТУ, 2004. — 104 с.; Колот А. М. Реалізація засад Болонської декларації при підготовці фахівців економічного профілю // Маркетинг в Україні. — 2004. — № 3. — С. 59-61; Сікорський П. І. Кредитно-модульна технологія навчання: Навч. посіб. — К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2006. — 127 с.; Україна — суб'єкт європейського освітнього простору: Матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., Київ, 24-25 травня 2005 р. — К. Вид-во Європ. ун-ту, 2005. — 314 с.; Буряга В. В. Проблеми управління качеством высшего образования в контексте Болонского процесса // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції Інноваційний менеджмент у системі модернізації управління освітою. — Донецьк: ДонДУУ, 2004. — Том 2. — С. 3-22.

низку переваг перед традиційною системою контролю³. Поміж тим, провідні вітчизняні вчені в галузі управління і педагогіки відмічають, що в її основу покладена кредитно-модульна (дворівнева) система оцінки знань і професійних умінь студентів, яка не повністю відповідає концептуальним засадам модернізації національної системи вищої освіти і методологічним підходам до організації навчального процесу, його методичного забезпечення⁴.

Це обумовлює необхідність не тільки проведення порівняльного аналізу цих двох систем контролю знань, визначення їх сутності і особливості з позицій атрибутивного підходу, але й визначення ролі державних органів управління освітою в процесі формування інноваційної системи контролю знань студентів, яка б могла інтегруватись в Болонський процес.

Провести порівняльний аналіз традиційної і кредитно-модульної систем контролю знань студентів-управлінців в контексті атрибутивності і показати інноваційні механізми державного впливу на інтегрування національної системи контролю знань студентів-управлінців в європейській освітній простір.

Порівняльний аналіз традиційної і кредитно-модульної системи контролю знань студентів управлінських спеціальностей проводився в контексті нового науково-практичного підходу — атрибутивного. Категорія “атрибут” — це необхідна, невід’ємна ознака, суттєва, постійна властивість будь-якої системи або процесу, без якої вони не можуть ні існувати, ні мислитися. Виходячи з цього визначення, серед основних видів наукових підходів (ситуаційного, структурного, комплексного, системного тощо) атрибутивний підхід відноситься до класу найдосконаліших.

Подання категорії “атрибут” у квантифікованому виді показує, що в ньому відображена не довільна кількість суттєвих ознак системи, а лише три: “а — три — бут”, де: а — означає певне явище, процес, систему тощо; три — відображає число 3; “бут” — означає скорочений варіант філософської категорії “буття” — об’єктивної реальності, що існує поза і незалежно від свідомості людини.

Цей науково-практичний підхід може відтворювати два аспекти атрибутивності: процесуальний (вертикальний) і структурний (горизонтальний), які при певних обставинах можуть поєднуватись, утворюючи процесуально-структурну атрибутивність.

Суть першого аспекту зводиться до того, що незалежно від своєї природи, управління — це завжди процес, який включає три підсистеми: початок, середину і закінчення. Наприклад, кожний вид занять у системі підготовки студентів-управлінців (лекція, семінар, іспит тощо) проходять у формі процесу, тому вони мають початок, середину та закінчення і є його процесуальними атрибутами.

Другий структурний аспект атрибутивності характеризується тим, що в переважній більшості системи складаються з трьох атрибутивних підсистем, що і знайшло відображення в атрибутивному підході. Наприклад: атрибути матерії: простір, час, рух; три роди в українській мові, три складові ініціалів особистості українця тощо.

Завдяки тому, що об’єктами атрибутивного підходу є виключно троїсті сутнісні системи різної природи, при їх оптимальному впорядкуванні утворюється інтегрована, цілісна система найвищого рівня досконалості. Унікальні можливості атрибутивного

³ Вища школа України і Болонський процес: Робоча програма та методичні рекомендації до організації самостійної роботи для студентів і магістрів всіх спеціальностей / Укл Б. І. Хорошун, О. М. Явлінська. — К.: НТУ, 2004. — С. 62-63.

⁴ Когут В. М., Костюк І. В., Жмур-Клименко Ю. М., Требух А. А., Стасевич С. П. Підхід до оптимізації навчально-виховного процесу в інституті на сучасній стадії реформування вищої освіти і при реалізації положень Болонської доктрини // Матеріали науково-практичної конференції Інноваційний менеджмент у системі модернізації управління освітою. — Донецьк: ДонДУУ, 2004. — Том 2. — С. 8; Лозиця В. С. Психологія і педагогіка: основні положення. Навч. посібн. для самост. вивч. дисц. — К.: Екс об, 2000. — С. 27.

підходу дозволяють формувати інноваційні механізми державного управління в основних сферах соціальної діяльності, зокрема в системі контролю знань студентів управлінських спеціальностей і за рахунок цього досягати синергетичного ефекту.

Для визначення відповідності традиційної системи контролю знань студентів-управлінців умовам Болонського процесу спочатку необхідно відтворити структурно-функціональні схеми цих двох систем оцінки знань, визначити їх основні характеристики, а вже потім провести їх порівняльний аналіз.

Дослідження традиційної системи контролю знань студентів державно-управлінських спеціальностей включало два взаємозв'язаних етапи.

На першому етапі дослідження була проаналізована структура 125 комплектів екзаменаційних білетів дисциплін професійного спрямування з трьох основних спеціальностей підготовки студентів державно-управлінського профілю.

Результати аналізу показали, що загальна кількість питань в екзаменаційних білетах складає від двох до чотирьох одиниць. Основну долю складають ті, що включають три питання — біля 80 %, причому третина з них зовсім не має практичних питань і біля 40 % — два теоретичних і одне практичне питання. Негативним є те, що кожний восьмий білет складається лише з двох теоретичних питань. Найменший відсоток складають білети з чотирьох питань — 8 %. До їх складу входять лише теоретичні питання (3,2 %) або теоретичні і практичні питання (4,9 %). Слід зазначити, що 60 % екзаменів з дисциплін професійного спрямування приймають доктори наук, професори. Саме у цій групі дисциплін біля 70 % екзаменаційних білетів мають виключно питання теоретичного характеру.

Встановлено, що доля питань практичного характеру досить низька і складає лише 17,5 % в загальній структурі питань білетів з невеликою розбіжністю цього показника в межах окремої спеціальності.

Аналіз змісту і характеру постановки теоретичних питань білетів показав, що студентів орієнтують, в основному, на усні відповіді описового характеру, що обумовлює репродуктивне відтворення теоретичного матеріалу питань білету і не розвиває творчий потенціал. Це приводить до перевантаження організму студента, за рахунок його намагання візуально охопити надмірний обсяг теоретичного матеріалу, який поданий у конспекті, навчальному посібнику або підручнику з відповідної дисципліни. При здачі іспиту студентів зовсім не націлюють на створення структурно-логічних схем об'єктів, їх опис і здійснення відповідних висновків, що не дозволяє формувати системне мислення у майбутніх фахівців в галузі державного управління. Це ж стосується і тестів оцінки знань, які сприяють формуванню програмного, алгоритмічного мислення.

На другому етапі дослідження проводився аналіз побудови традиційної системи контролю знань студентів-управлінців з певної дисципліни в контексті атрибутивного підходу. Це дозволило визначити її основні підсистеми, структуру, функції і недостаючі елементи. Аналіз показав, що традиційна система контролю знань складається з двох підсистем: первинного і заключного контролю.

Фундамент підсистеми первинного контролю складає трохелементна мікрорівнева система підготовки студентів: лекція — самостійна робота студента — практичні (семінарські) заняття. Але реалізація контрольної функції починається лише на практичному занятті після прослуховування студентом лекції і її опрацюванні в процесі самостійної роботи. Саме на практичних (семінарських) заняттях розпочинається поглиблення, розширення і закріплення теоретичного матеріалу з певної дисципліни. Він є найбільш детальним видом контролю, тому що дозволяє всебічно розглянути і засвоїти матеріал лекції за рахунок використання комплексу спеціальних завдань: контрольних питань до лекції, психологічних тестів, кейсів, практичних завдань, ситуаційних вправ, логічних вправ, ділових ігор, контрольних тестів тощо. Виходячи з цього, він має всі ознаки поточного контролю.

Після завершення курсу лекцій і проведення запланованих практичних занять студент допускається до здачі іспиту (заліку) з певної дисципліни. На іспиті йому пропонується відповісти на 2-4 питання проблемного характеру, в тому числі одне завдання практичного спрямування. Після цього він отримує відповідну оцінку, без урахування результатів, які отримані на практичних заняттях і на цьому завершується вивчення дисципліни. Наявність в екзаменаційному білеті питань проблемного характеру, суттєве обмеження їх кількості і охоплення навчального матеріалу з усього курсу свідчить про те, що іспит відноситься до заключного контролю. Тому другим, останнім етапом (підсистемою) системи контролю у вищій школі можна вважати іспит (залік).

Аналіз науково-методичних праць з питань видів контролю в системі вищої освіти⁵ показав, що його розподіляють на такі три види: поточний, періодичний і підсумковий. Слід зазначити, що в діючих нормативних документах не передбачено проведення проміжного контролю в системі вищої освіти. В 70-80 роках ХХ ст. такий контроль передбачався шляхом проведення колоквіумів або ректорських контрольних робіт. Він проводився після закінчення декількох тем за допомогою письмових контрольних робіт, домашніх завдань і контрольних вправ.

Декілька років тому з традиційної системи вилучили підсистему проміжного контролю знань студентів — “колоквіум”. Це призвело до того, що традиційна система трансформувалась у зовсім іншу — двохелементну (бінарну) систему контролю, якій властиві принципові недоліки теоретико-методологічного характеру через недосконалість структури її побудови.

З того часу традиційна система контролю знань втратила свій процесуальний аспект атрибутивності і як наслідок — атрибутивну природу.

На другому етапі проводився аналіз побудови системи контролю за кредитно-модульною системою, який показав що вона складається з двох підсистем: первинного і проміжного контролю.

У цій системі контролю підсистему поточного контролю складають оцінки, які отримані студентом на практичних і семінарських заняттях за опрацювання відповідного навчального матеріалу: засвоєння лекційного матеріалу, виконання практичних завдань, ситуаційних вправ, контрольних тестів, захист рефератів, курсових робіт, заслуховування тез доповідей тощо. Для цього навчальну дисципліну розподіляють на декілька змістовних модулів: М 1 — аудиторна робота, М 2 — індивідуальна робота, М 3 — самостійна робота, М 4 — наукова робота, які складають структуру залікового кредиту.

Заліковий кредит — це завершена задокументована частина змісту навчальної дисципліни, вивчення якої для студентів завершується оцінюванням (тестуванням, заліком або іспитом). Кількість залікових кредитів визначається змістом та формами організації навчального процесу.

Слід зазначити, що в заліковому кредиті, як правило, передбачені завдання трьох рівнів складності: репродуктивний, алгоритмічний і креативний. Їх співвідношення залежить від ступеня складності тесту. В залежності від прийнятих у ВНЗ методів і засобів контролю, загальна кількість питань, на які повинен відповісти студент на заліковому кредиті, може коливатись від 6 до 20 одиниць.

Комплексна рейтингова оцінка знань студента за заліковий кредит визначається як середнє арифметичне результату тестування і результату поточного контролю за практичні заняття та самостійну роботу. Рейтингова оцінка знань студента з

⁵ Сікорський П. І. Вказ. праця. — С. 52; Лозиця В. С. Вказ. праця. — С. 226; Розпутенко І. В., Гущенко В. О., Протасова Н. Г., Грицяк Н. В. Проблеми ефективності підвищення кваліфікації керівних кадрів / За заг. ред. І. В. Розпутенка. — К.: К.І.С., 2003. — С. 120; Ягупов В. В. Педагогіка: Навч. посібник. — К.: Либідь, 2002. — С. 408-409.

дисципліни за семестр визначається як середнє арифметичне комплексних рейтингових оцінок за кожний кредит.

Після успішної здачі студентом усіх залікових кредитів, передбачених навчальним планом, завершується вивчення навчальної дисципліни. Проведений аналіз свідчить, що заліковий кредит можна віднести до підсистеми проміжного контролю.

Запровадження кредитно-модульної системи дозволяє вирішити наступні завдання⁶:

- підвищувати мотивацію студентів до систематичної активної роботи впродовж навчального року, переорієнтацію їхніх цілей з отримання позитивної оцінки на формування стійких знань, умінь та навичок;
- систематизація знань та активне їх засвоєння упродовж навчального року;
- відкритість контролю: ознайомлення студентів на початку вивчення дисципліни з контрольними завданнями та всіма формами контрольних заходів і критеріями їх оцінювання;
- подолання елементів суб'єктивізму при оцінюванні знань, забезпечується складанням контрольних завдань та іспитів у письмовій формі, із застосуванням досить широкої шкали оцінювання: від 10-ти до 100-балів;
- забезпечення належних умов вивчення програмного матеріалу і підготовки до контрольних заходів, що досягаються шляхом чіткого їх розмежування за змістом й у часі;
- розширення можливостей для всебічного розкриття здібностей студентів, розвитку їх творчого мислення та підвищення ефективності роботи викладацького складу.

Разом із тим кредитно-модульна система контролю поряд з вищезазначеними перевагами має низку принципових недоліків теоретико-методологічного характеру, які поки не знаходяться в полі зору науково-педагогічної спільноти і суб'єктів державного управління вищою школою.

По-перше, внаслідок бінарності кредитно-модульна система спроможна провести контроль знань студента лише основних частин дисципліни (змістовних модулів) без урахування оцінки її загального змісту або взаємозв'язків між частинами.

Наприклад, у навчальній дисципліні "Державне управління", передбачена задача залікових кредитів по трьох змістовних модулях: 1. "Основи теорії державного управління"; 2. "Система органів державного управління"; 3. "Основи внутрішньої організації та менеджменту органів державної влади". Але після їх здачі студент не має повного уявлення про дисципліну в цілому і про взаємозв'язки між її основними частинами. Це ж стосується і будь-якої іншої навчальної дисципліни, незалежно від її змісту та обсягу.

По-друге, включення в залікові кредити низки різнохарактерних питань, переважно практичного спрямування не дозволяє комплексно подати найбільш важливі теоретичні аспекти дисципліни, що не відповідає нахилам українських студентів до узагальнюючого, філософського, системного типу мислення.

По-третє, проведення залікових кредитів у письмовій формі не сприяє розвитку у студентів комунікативних здібностей, які є невід'ємною умовою професійної діяльності фахівців у галузі державного управління.

Таким чином, незалежно від змісту, характеру або обсягу дисципліни, кредитно-модульну систему контролю не можна віднести до числа інноваційних в силу принципових недоліків методологічного характеру.

⁶ Болонський процес як засіб інтеграції і демократизації європейської вищої школи: Тематична збірка для професорсько-викладацького складу. — К.: КНЕУ, 2005. — С. 219.

Порівняння традиційної і кредитно-модульної систем контролю знань студентів наведено на рис. 1.

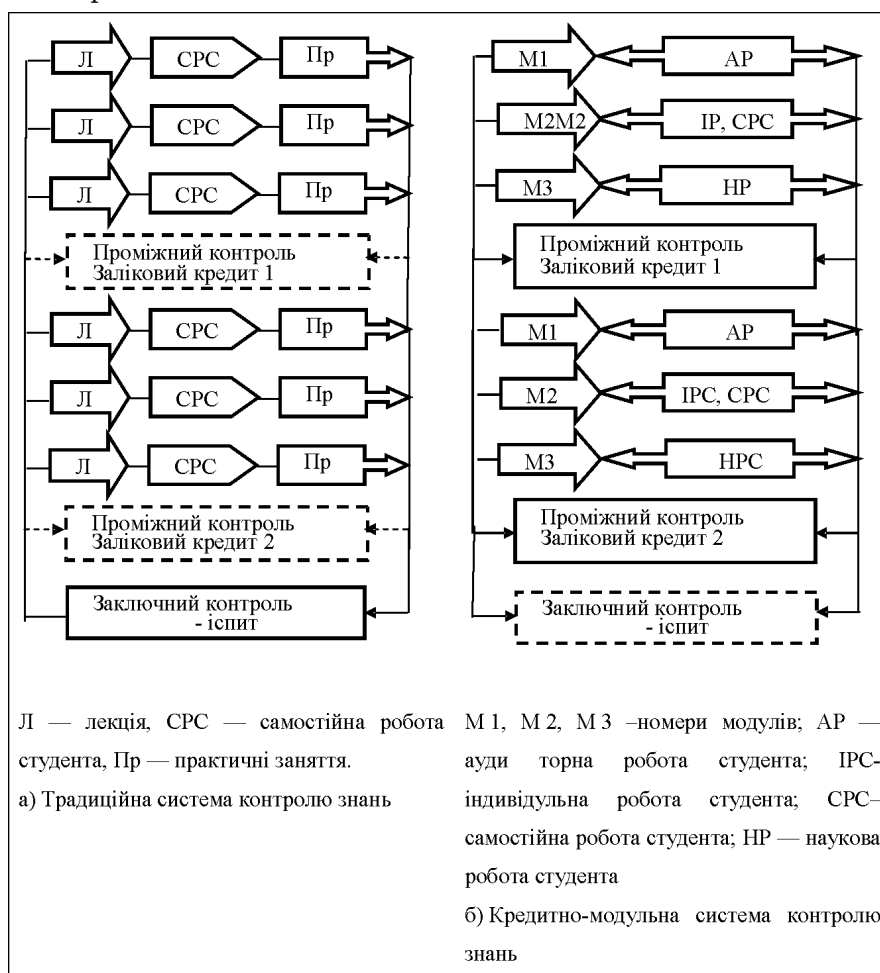

Рис. 1. Порівняння традиційної і кредитно-модульної системи контролю знань студентів

Аналіз двох систем контролю показав, що вони мають багато спільного: складаються з двох підсистем контролю, їх фундаментальний рівень утворюють однакові елементи мікрорівневої системи підготовки: Л — лекція, СРС — самостійна робота студента, Пр — практичні заняття. Поміж тим вони мають і суттєві розбіжності, які показані в табл. 1.

У цілому вітчизняна система контролю знань студентів управлінських спеціальностей у порівнянні з європейською, яка покладена в основу Болонського процесу, поряд зі спільними рисами має деякі відмінності по ряду важливих позицій: складу і призначенню основних елементів оціночної системи, порядку і періоду проведення контролю, характеру відповідей, шкалі оцінки знань, кількості і співвідношенню запитань теоретичного і практичного спрямування, рівнях їх складності тощо. Таким чином, незалежно від змісту, характеру або обсягу

дисципліни, як традиційну систему контролю, так і кредитно-модульну не можна віднести до числа атрибутивних (інноваційних) у силу принципових недоліків методологічного характеру.

Таблиця 1.

Порівняльний аналіз традиційної і кредитно-модульної системи контролю знань студентів

Показники	Система контролю знань студентів	
	Традиційна	Кредитно-модульна
1. Кількість підсистем у системі контролю	Дві	
2. Види підсистем в системі контролю	Вхідна і заключна	Вхідна і проміжна
3. Наявність інтегрованої оцінки	Немає	Є
4. Форма відповідей	Усна або письмова	Письмова
5. Кількість питань в білеті (тесті)	2-4	5-20
6. Час на проведення контролю	Одна академічна година	
7. Шкала оцінки	5-ти-бальна	10-ти бальна, 12-ти бальна, 100-бальна
8. Період проведення контролю	Чітко визначений, у рамках екзаменаційної сесії	Не чітко визначений, по мірі здачі залікових кредитів

Слід зазначити, що саме бінарні та інші парні освітні системи і технології, інтенсивно проникаючи в сферу освіти України, не дозволяють, з одного боку, враховувати атрибутивну (троїсту) духовність української нації а з іншого, — атрибутивну сутність буття універсуму. Дана ситуація пояснюється тим, що більшість фахівців у галузі кібернетики, теорії управління, а також представники державних органів влади в галузі освіти поки що спираються на системний підхід, в рамках якого не окреслена кількість підсистем. Тому вони не усвідомлюють загрози національній системі вищої освіти, науки і безпеці України в цілому, яку несе запровадження бінарних систем з їх дуалізмом, недостатньою інтегрованістю і як наслідок цього — методологічною недосконалістю. В цих умовах різко підвищується роль інноваційних механізмів державного управління системою вищої освіти на основі всілякого сприяння державними органами розробки і запровадження трійстих (атрибутивних) систем контролю знань для підготовки студентів основних напрямів підготовки, насамперед управлінців.

Традиційна і кредитно-модульна системи контролю знань мають спільні недоліки методологічного характеру, пов'язані з їх недооформленістю, відсутністю цілісності і завершеності систем. Такий стан справ обумовлює об'єктивну необхідність створення під патронажем органів державної влади управління вищою освітою, більш досконалої парадигмально-концептуальної моделі контролю в контексті атрибутивності, яка б відповідала вимогам Болонського процесу і враховувала позитивний досвід національної системи оцінки знань. Це буде сприяти формуванню інноваційного механізму державного впливу на інтегрування національної системи контролю знань студентів, зокрема управлінського спрямування в Болонський процес.

*Статтю рекомендовано до друку Навчально-методичною радою
Донецького державного університету управління
(протокол від 10 вересня 2006 року)*

